

АНАЛІЗ УЗРОЎНЮ ЗАХАВАНАСЦІ ТРАДЫЦЫЙНЫХ МІФАПАЭТЫЧНЫХ УЯЎЛЕННЯЎ БЕЛАРУСАЎ У ГАРАДСКІМ І ВЯСКОВЫМ АСЯРОДКУ (ПА МАТЭРЫЯЛАХ СНОЎ І ІХ ТЛУМАЧЭННЯЎ)

АЛІНА ВЫСОЦКАЯ

Анотацыя: Сон ёсць феноменальнай з'явай у беларускай традыцыйнай культуры, арганічна ўключанай у фальклорны ўніверсум. Але фальклор функцыянуе ў зменлівых культурных і камунікатыўных абставінах. Узнікае патрэба шукаць адказы на пытанні, ці існуюць механізмы перадачы міфапаэтычных уяўленняў пра сутнасць і прыроду сну, уласцівых традыцыйнай свядомасці, ці мае месца праекцыя аўтэнтчных ведаў на сучасную рэальнасць.

Ключавыя словы: сон, традыцыя, міф, карціна свету.

ANALYSIS OF TRADITIONAL MYTHOPOETICAL VIEWS PRESERVATION LEVEL OF BELARUSIANS IN THE URBAN AND RURAL ENVIRONMENT (BASED ON INTERPRETATION OF DREAMS)

Abstract: We can say with confidence that dream is a very special phenomenon in Belarusian traditional culture, which is organically included in the folklore universe. But folklore itself operates in a changing cultural and communicative environment. There is a need to find answers to a lot of questions: will the phenomenon of dream reveal itself in a city and a modern village? Are there any mechanisms of authentic knowledge transmission? What happens to the traditional type of consciousness? Is there a projection of authentic knowledge on contemporary reality?

Keywords: Dream, Tradition, Myth, Worldview.

Спецыфікай аповедаў пра сон з'яўляецца тое, што аповеды гэтыя – не проста чыстая цытацыя бачанага ў сне. Часцей за ўсё гэта разгорнуты наратыў з развагамі, каментарыямі. Фалькларыстычная ўвага ў шэрагу этнаграфічных палявых матэрыялаў падае на сон у розных выпадках: калі ён выступае ў якасці прадмета народных павер'яў; як кампанент рытуальна-магічных практык; як агульныя аповеды-мемараты ў бытавых размовах. У той жа час паліцы гарадскіх кнігарняў прапануюць нам безліч соннікаў розных накірункаў і фарматаў: кішэнныя і вялікія соннікі, цэлыя лінейкі, якія ўключаюць тлумачальнікі, гадальнікі, нумаралагічныя прагнозы і гараскопы. Напаўненне такіх выданняў спецыфічнае. Мы бачым незвычайныя катэгорыі: да чаго сняцца зомбі, авіякатастрофы, прэзідэнт. Грунтоўнае вивучэнне такой кніжнай абстракцыі падаецца бессэнсоўным, таму была прынята спроба акцэнтавацца на жывой фальклорнай фактуры.

Прыклад пазіцыі, якая ўстойліва фіксуецца ў палявых запісах, – зубы, якія па агульнаславянскіх уяўленнях звязаны з паняццем жыццёвай сілы (Сафронов, 2008.) Значэнне гэтае ёсць актуальным і ў сучаснай вёсцы: *“Так вот я перад мамой, скораспасціжна памёрла, і я перад гэтым віджу ўва сне, што ў мяне зуб наперадзе, зуб у мяне первы вываліўся, што кроў свістала”* (Лобач, 2011: 152). Такі ўзор дае нам традыцыя. Тлумачальнікі сноў даюць розную інфармацыю: што наша падсвядомасць такім чынам папярэджвае аб магчымасці сур'ёзнай хваробы, голаду; з пазітыўнага пункту гледжання звязваецца гэта бачанне з магчымасцю пазбавіцца ад людзей з уласнага асяродку, зносіны з якімі ў цяжар. Сярод матэрыялаў бясед і апытанак у гарадскім асяроддзі сустракаем адказ сучаснай гараджанкі сярэдняга ўзросту, што згубіць у сне зубы – гэта да смерці (Высоцкая, 22.08.2014, асабістая размова). Крыніца такіх ведаў, па словах жанчыны, гэта аповеды яе матулі. Таксама былі названыя такія пазіцыі, як “мяса – хвароба”, “вада – гледзячы якая, часцей за усё нейкая бяда”, “гародніна – хвароба”, “земляробчыя працы – смерць” (Высоцкая, 22.08.2014, асабістая размова). Мы бачым абсалютна традыцыйныя ўяўленні. Мяннецца толькі парадыгма механізма перадачы – з “калектыўнага” на “асабісты”. Вусная славеснаць усё ж такі перадае важныя пасылы, але з-за паслаблення псіхалагічных сувязяў у грамадстве аўтарытэт агулам традыцыі саступае аўтарытэту аднаго чалавека. Немалаважную ролю тут іграе і эмацыйны складнік. Заўважаем, што ўзгаданыя вышэй жанчынай вобразы закранаюць найважнейшыя пытанні – жыццё і здароўе. Фальклорная традыцыя перадае толькі самую важную з яе пункту гледжання інфармацыю. Магчыма, таму мы не чуем ад гараджанкі пра іншыя няпэўныя і аморфныя ўзоры.

Хацелася б і заўважыць, якая падмена паняццяў адбываецца. Так, існуе некалькі катэгорый сну, сярод якіх такія, як “прарочы” і “пусты”. Сны, напрыклад, пра нябожчыкаў лёгка ўпісваюцца ў агульны профіль “прарочых”. У большасці выпадкаў такая сустрэча ўспрымаецца як вельмі знакавая проста сама па сабе, нават калі яна і не нясе наступстваў у рэальнасці: *“Ён нядаўна мне прысніўся, ідзець і з вуліцы і кажыць: “Паедзем. А то ўжо сход.” Сход луны ці што, сасніўся мне. І большэ нічога не ўвідзела і большэ нічога не гаварыў”* (Галавешка, 07.06.2013, асабістая размова). Існуе і катэгорыя “пустых” сноў, якая не патрабуе суаднясення з рэальнай з’явай і, больш за тое, увогуле не рэцытуецца. Калі ж мы бя-рэм гарадскую фактуру, то атрымліваем наступныя дадзеныя: *“...После этого раз в месяц снятся сны, которые в точности сбываются через вот 3–4 недели. Вещие сны получается... В начале стала страшно пугаться, не может же быть, чтобы то, что приснилось, в малейших деталях сбывалось в реальной жизни!”* (Берман, 11.09.2014, асабістая размова). На пытанне, што такое “прарочы сон”, атрымліваем адказ, што гэта сон, пры якім бачаны сюжэт праз некаторы час дакладна паўтараецца ў рэальнасці. Даць найменне катэгорыі сноў, калі бачанае ў сне трэба дэшыфраваць, ніхто з апытаных так і не змог. Паняцце “прарочы сон” у гарадскім асяродку падверглася зменам.

Сыходзяцца і вяскоўцы, і гараджане ў адным – інтэнцыяй на няўдачу. Далучэнне прарочага сну да рэальнай з’явы адбываецца праз эмацыйны код. Галоўным складнікам гэтага кода з’яўляецца пачуццё трывогі, якое з’яўляецца камбінацыяй розных эмоцый, у аснове феміналогіі якой ляжыць перажыванне страху (Сафронов, 2004: 220). Паказальны ёсць наступны каментар з вёскі: *“На дрэннае ўсягда збудзіцца, сколько б ні прашло там”* (Паташонак, 12.12.2009, асабістая размова). Так гараджанка нам кажа: *“И самое неприятное, что мои сны то сбываются и, как ни странно, тоже только плохие...”* (Курачкіна, 13.09.2014, асабістая размова). Падстаноўка “знака сну” і “знака з’явы”, успаміну пра сон і ўспаміну пра з’яву, суправаджаецца асаблівым псіхалагічным фонам – інтэнцыяй на дрэннае.

На вёсцы аповеды пра сон-варожбу сустракаюцца вельмі часта: *“А вот мой старык варажыў. Кажась, матка, як яна там замакала замок і мне ключ пад падушку палажыла. І вот кажась, я цябе мельком увідзіў, вот ты мне паказалася толькі ў гэтым злёным плаці”* (Дрозд, 11.12.2009, асабістая размова). Чуем мы падобнае і ад жыхаркі горада: *“Я в своё время тоже гадала. Мама мне помню сказала, говорит: “Иди в сад, в полночь, нарви 12 веток”. Это точно было, и помню подруги пришли, ну я подруг провела, к Мишку зашла в огород, нарвала этих 12 веточек, пришла, не нужно ни с кем ни разговаривать, ничего, положила, именно яблоны,*

положила под подушку и сказала: “Суженый-ряженный, приходи ко мне в сад гулять”. Пришёл, приснился, в саду. Помню, такая аллея, деревья высокие, и вот идёт навстречу, высокий, стройный” (Сушанкова, 02.07.2014, асабістая размова). Тэма варожбаў знаходзіць водгук амаль у кожнай апытанай жанчыны. Такім чынам, гарадское насельніцтва захоўвае ў пэўнай ступені традыцыйны тып свядомасці.

Фіксуюцца ў горадзе і аповеды па іншых катэгорыях: напрыклад, сустрэча з нябожчыкамі і іншымі сакральнымі і лімінальнымі персанажамі, апісанні іншасвету, сны-пасвячэнні і гэтак далей. Зафіксаваны і прыклад выкарыстання магічных дзей, якія павінны прадухіліць рэалізацыю “ня-добрага” сну: “Нужно встать, умыться и сказать: куда ночь, туда и сон” (Высоцкая, 22.08.2014, асабістая размова). Вера ў феномен сну ёсць, і не ва ўсіх выпадках вера гэтая насычаецца праз тэлевізію і соннікі. Наратывы павінны вывучацца, бо сапраўды сярод іх сустракаюцца даволі цікавыя, якія маюць зерне пераемнасці з традыцыяй, а праекцыя аўтэнтчных ведаў на сучасную рэальнасць спрацоўвае даволі часта. Хацелася б думаць, што фальклор як з’ява культуры будзе суправаджаць чалавецтва на працягу ўсяго яго існавання.

Бібліяграфія

1. Лобач, У. А. (2011). *Полацкі этнаграфічны зборнік. Вып. 2: Народная проза беларусаў Падзвіння. У 2 ч. Ч. 1.* Наваполацк: ПДУ.
2. Сафронов, Е. В. (2004). *Вещее сновидение и сбывшееся событие: механизмы соотношения. Народная культура Сибири: Материалы XIII научно-семинара Сибирского регионального вузовского центра по фольклору.* Омск: Изд-во ОмГПУ.
3. Сафронов, Е. В. (2008). «Рассказы о снах как фольклорный жанр», *Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика*, URL (до-ступ 15.12.2009.): <http://www.ruthenia.ru/folklore/safronov2.htm>